

DE JESÚS POBRE A NOVA YORK. L'EMIGRACIÓ DE JESÚS POBRE ALS ESTATS UNITS EN ELS ANYS 20 DEL S. XX

Josep Fornés Mut

RESUM: A finals del segle XIX i principi del XX a la Marina Alta el fenomen de l'emigració estava present a la majoria de les famílies camperoles. Aquesta emigració dirigida a l'Alger i al continent americà va tindre un gran impacte a la societat reflectit en les notícies de la premsa de l'època i als estudis de la Sociedad Económica de Amigos del País. El text vol mostrar la cara més amarga de la coneguda com «època daurada de la pansa», en la que per contra l'emigració fou necessària per a la subsistència de les famílies. L'article recull una part del fenomen, limitat a la població de Jesús Pobre, i a més explica l'experiència de dos emigrants, Sebastià Fornés i Llorenç Fornés.

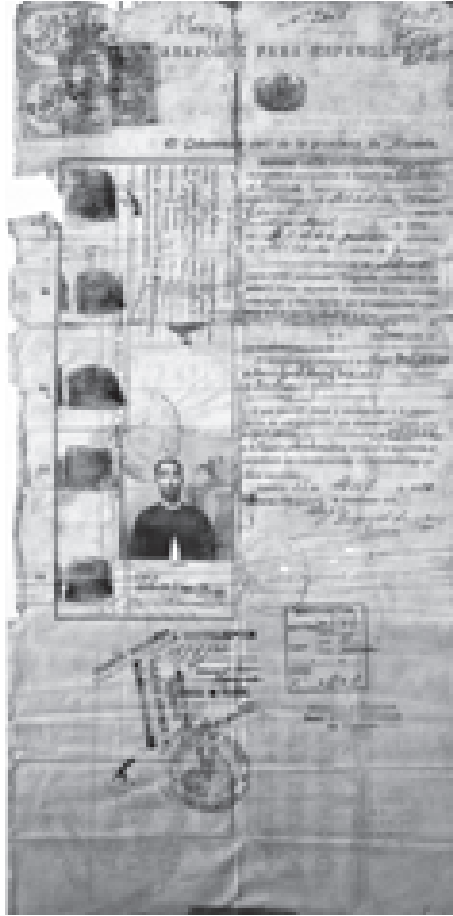
PARAULES CLAU: Emigració-Marina Alta, Jesús Pobre, Nova York, l'Alger, vapors, pansa, societat s. XIX-XX

1. Introducció

Aquest article versa sobre un tema que ens toca ben a prop. Qualsevol família de la Marina Alta té algun emigrant i aquest és el meu cas. El meu besavi va anar a Nova York (abans havia emigrat a l'Alger) i això era prou per a motivar-me l'interés.

Vaig tindre la sort que l'any 2008 es fera un curs de l'emigració a Nova York en la Seu Universitària de Benissa que em va donar les eines per fer una investigació petita sobre els emigrants de Jesús Pobre a Nova York. Les preguntes que em plantejava eren les següents: quantes persones anaren amb el meu besavi? Hi havia anat gent abans d'ell? Per què emigraven? Com van arribar a Nova York? Quants veïns de Jesús Pobre hi havien anat?

Aquestes preguntes van ser la majoria respostes en el curset sobre emigració de Benissa, però moltes van quedar en l'aire, sobretot

Passaport

les referides a Jesús Pobre. Per això vaig buscar un poc d'informació en les fonts que s'havien anomenat en el curset i vaig trobar el que buscava. Més tard, em van sortir unes altres qüestions que no tingueren resposta en el curset. Una era l'impacte cultural que suposaria l'arribada a una megalòpoli com Nova York. Aquesta resposta seria més difícil de trobar.

Tot açò fou el que em va portar a escriure el que ara explicaré.

2. Per què s'emigrava?

En la comarca de la Marina Alta hi havia unes males condicions econòmiques de manera quasi permanent, però aguditzades en època de crisi. Segons ens diu un informe de la Societat Econòmica d'Amics del País d'Alacant citat per

COSTA (1977: 116) , en 1881 la sequera afectava el camp, la collita s'havia perdut, s'insistia en la ruïna i la misèria dels agricultors, en la pressió de la fiscalitat i en el cercle d'usura que envoltava el llaurador necessitat de crèdit. A tots aquests fets se n'afegien uns altres que analitza COSTA (1977: 116). Segons aquest autor, la pressió demogràfica va minimitzar la propietat de la terra i va generalitzar la faena per a altri. La superpoblació de facto es podia veure en un exemple que dóna l'autor: a Xaló vivien 3.318 habitants en 1860, que significaven una densitat de 96 hab/km² respecte a la superfície del terme. A la província d'Alacant la ràtio era de només 66 hab/km² en el mateix any. Si analitzem la relació població-terra apta per al cultiu (unes 1200 ha), la densitat es multiplicava a 266 hab/km². Amb això, els recursos minvants de l'agricultura de secà eren insuficients totalment per a la subsistència. A Jesús Pobre, la terra més bona era en mans de les famílies benestants. Aquesta terra era

a les Valls i un 90 % era propietat d'aquestes famílies, mentre que la resta de terra residual, en abancalaments en els tossals i diferents racons era dels més pobres (MARTÍ, 2009: 37).

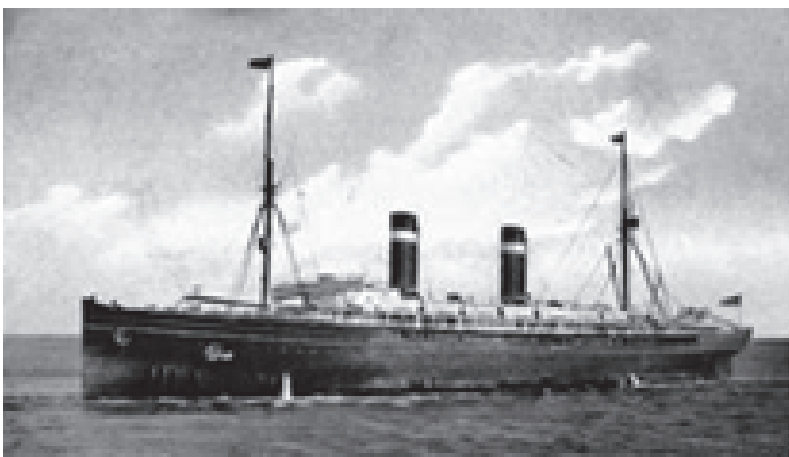
L'augment demogràfic produït pels avanços sanitaris i l'artigament de territori nou, serà el que finalment contribuirà a una escassetesa de terres i un cultiu de subsistència que no serà suficient per alimentar la població. Un altre factor fou que els cultius d'aquell temps en la Marina Alta donaven el fruit a l'estiu, i deixaven els llauradors sense cap ingrés la resta de l'any. L'alta fiscalitat de l'Estat i els deutes contrets amb autèntics usurers (demanaven moltes vegades fins al doble del que havien deixat) fan que el llaurador perda la terra i es convertisca en jornal·ler. A tot això s'uniria, per a arrodonir el cercle, les plagues de la negra (1850) i la fil·loxera (1904) que farien que el llaurador perdera més collites. Amb tot això, s'entén que hagueren d'emigrar cap a uns altres llocs en temporada baixa.

Finalment, un altre fet que induïa a l'emigració entre els més joves era el reclutament militar. Molts emigraven per tal d'evitar-lo i, així, evitar-se també haver d'anar a Marroc a lluitar en les guerres colonials que estaven duent-se a terme.

Pel que fa a les dades, COSTA (1977: 120) assegura que entre 1888 i 1897 la comarca perd un 14,3 % dels efectius i entre 1901 i 1910 un 14,1 %, tot a causa exclusivament de la migració neta negativa.

3. Antecedents de l'emigració cap a Nova York

A la Marina Alta, abans de l'emigració cap a Nova York, s'havien produït migracions a uns altres llocs. Un exemple són les

SS Saint Paul

migracions que es feien cap a l'Alger. Aquesta classe d'emigració s'anomenava de golondrina, a causa de l'estacionalitat. Era de temporada, s'anava a treballar a l'Alger quan la feina a la Marina Alta s'havia acabat. Allí estaven de finals de la tardor a desembre. La feina que es solia fer era segar espart i blat i fer la verema; ja que no coincidia amb la de la Marina Alta, que era més cap a l'estiu. El fets que varen fer que l'emigració anara a l'Alger, ens els explica el Dianense en el número 44 (Dénia, 28 d'abril de 1889) citat per COSTA (1977: 117), i són els següents:

- La proximitat i facilitat del viatge.
- Es podien guanyar bons sous, millors que els de la Marina Alta.
- La feina es feia fora de l'estació de la collita de la Marina Alta.
- Hi trobaven persones amb la parla i els costums pareguts (colons europeus).
- El camp algerià tenia dèficit de mà d'obra.

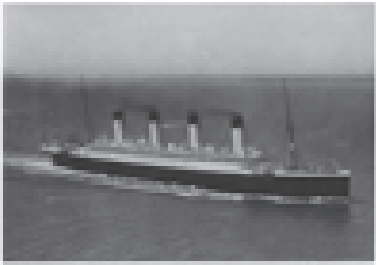
A més, els viatges a l'Alger resultaven molt barats, hi havia vaixells que s'aturaven als ports de Dénia i Xàbia procedents d'Alacant. En 1900 dues companyies feien aquesta escala. Al tindre competència els preus resultaven assequibles per a la majoria. Els estudis demostren que el 14,1% de la població de la Marina Alta va anar a l'Alger. La majoria eren homes, però, a poc a poc, l'espectre de feines es va fer més ample i començaren a emigrar dones per a treballar en les cases dels colons francesos.

A diferència de l'emigració als EEUU en aquesta hi havia la figura del cap de quadrilla, que captava els treballadors per a emigrar. Era l'intermediari entre els francesos i els treballadors valencians, els donava la feina, gestionava el viatge i arreglava els tràmits burocràtics. Per descomptat, tota eixa feina no era debades, el cap de quadrilla cobrava una certa quantitat a cada treballador per fer aquesta feina. Això feia que forà una emigració més pautada que l'americana. A més es tractava d'una emigració estacional mentre que en els EEUU era una emigració per a llargs períodes de temps.

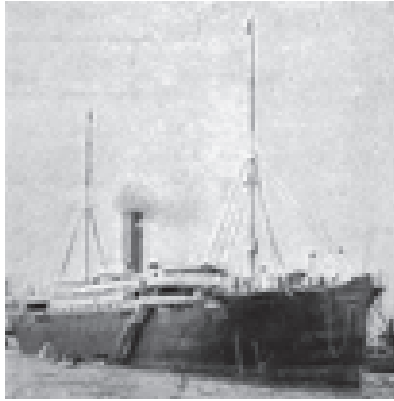
Amb aquest antecedent migrador, no era difícil que els habitants de la Marina emigraren a uns altres llocs on la feina era abundant.

4. El viatge

La majoria (tots menys un que va eixir de València) dels veïns de Jesús Pobre van eixir del port de Cherbourg (França) cap a Nova York. Aquest municipi és al Canal de la Mànega, a la costa atlàntica de França, en una península anomenada Cotentin. En el port d'aquesta ciutat feien escala la majoria de vaixells de la White

Transatlàntic Olympic, vaixell bessó de Titànic.

P. de Satrustegui

Star Line, que eixien del port de Southampton.

La forma d'arribar a França era la següent: per mitjà del tren fins a Cherbourg, però també s'hi podia anar en vaixell. Passaven per Hendaia i d'allí cap a Cherbourg. Una vegada arribats a França, s'agafaria el transatlàntic que els portaria a Nova York.

4.1 El viatge a Nova York

El trajecte des de França durava dos o tres setmanes. Per a viatjar-hi s'havien de tindre prou diners, unes 300 pessetes i almenys 25 dòlars, per a demostrar solvència quan arribaren als EUA. Molts emigrants, per a fer aquest viatge, havien de vendre alguna cosa o demanar un préstec per a afrontar el viatge i les despeses. El passatge en primera o en segona no resultava tan pesat com en tercera. En aquesta part cabien fins a dos mil passatgers i s'ubicaven en compartiments llargs i estrets dividits en dormitoris per a solters, solteres i famílies. En cada dormitori hi havia lliteres de tres nivells i allí passaven les dues setmanes. Tenien poca intimitat i hi havia falta d'higiene. Molts portaven menjar que es podria al llarg del viatge i hi havia pocs serveis per a llavar-se, etc. Molts també es marejaven, vomitaven i feien un ambient irrespirable.

Per a veure fins a quin punt el trajecte era desagradable, tenim el testimoni que ens deixà PERIS (2005: 111), en què ens relata les sensacions dels viatgers en el trajecte Le Havre-Quebec:

«Al rato dan la salida. La salida del Pretorian con destino a Quebec, Canadá, fue el día 14 de abril de 1911. Antes de una hora de marcha ya comienzan los lamentos. Uno por allá, -¡ay, madre mia, ay madre que me muero!

Otro, -Ay Mare de Déu, que fotut estic!

Otro en la baranda del barco, -Ai, ai, ja se m'ha rebentat la fel!

Port de
Nova York
en 1920

[...] El tio Tonet, el Soldat, [...] Si yo encontrara un caminito para irme a casa [...]Ya no volveré más a Orba [...]».

Com podem veure per aquest testimoni, no es pot dir que fóra un viatge de plaer exactament.

En arribar a Nova York, diversos duaners pujaven al vaixell i miraven els documents dels passatgers de primera i segona classe. Als de tercera, els esperava un altre camí. Per a passar la duana baixaven al port de la ciutat de Nova York i eren transportats en ferri a l'illa d'Ellis¹. Per on passaven aproximadament uns cinc mil emigrants al dia. De vegades, quan hi havia més trànsit del normal, havien d'esperar-se diversos dies en el vaixell o unes quantes hores dalt del ferri.

Als EUA es rebia un milió d'emigrants per any i bona part entraven pel port de Nova York. El govern, per descomptat, va establir unes lleis d'immigració per a restringir i limitar el pas als EUA. En el cas de les entrades per Nova York, les lleis es complien a l'illa d'Ellis; per on es calcula que entraren més de 12 milions d'immigrants i que el 40 % de la població actual dels EUA pot relacionar els avantpassats amb aquells que van passar per l'illa.

¹ Que rep el nom dels darrers propietaris "la família Ellis hi tenia una taberna per a mariners" abans que l'Estat de Nova York els la comprara i hi establira la duana.

4.2 A l'illa d'Ellis

En l'edifici principal de l'illa, primer deixaven l'equipatge en un saló gran. Després, anaven dalt a un saló de registre per a un examen mèdic instantani: els metges tenien sis segons per a detectar malalties en cada passatger. Quan veien sospitosos d'alguna malaltia

o deficiència mental els feien preguntes de lògica, els que mostraven un defecte físic o mental seriós els marcaven amb un senyal de guix i els feien un examen complet.

Després de 1917 es feia un examen mèdic complet a tots, un altre requisit nou era que el passatger de més de setze anys o el cap de família havia de saber llegir i escriure en la seua llengua. Tenint en compte que l'analfabetisme a l'Estat espanyol era molt elevat, és clar que molts emigrants de la Marina passarien per problemes. Els que passaven l'examen mèdic anaven a l'altre costat del saló de registre on un inspector els feia preguntes i, si calia, tenien intèrprets. Les preguntes que els feien eren les següents: nom, edat, sexe, estat civil, professió, si podien llegir i escriure, nacionalitat, última residència, destinació, qui havia pagat el bitllet, si tenien 25 dòlars, si s'havien de trobar amb amics o parents, si havien estat a la presó o en un manicomi, si eren polígams, si eren anarquistes, si tenien alguna feina prevista i si la salut mental i física era bona.

Els que tenien menys de setze anys i no anaven acompanyats no s'hi admetien, els que tenien alguna malaltia amb possibilitat de cura es quedaven en l'hospital de l'illa fins a estar curats. Els que eren acceptats recuperaven l'equipatge i podien canviar diners, fer reserva de tren, enviar telegrams o comprar menjar a l'illa.

5. L'impacte de Nova York

Amb l'arribada dels emigrants a Nova York, és ben segur que la grandesa de la ciutat els impactaria moltíssim. Tenint en compte que els emigrants de Jesús Pobre eixien d'un poble d'uns dos-cents habitants i amb una economia rural, la visió d'una Nova York amb milions d'habitants i industrialitzada totalment impactaria molt. Per als jesuspobrers seria com viatjar cinquanta anys en el temps. La visió dels cotxes recorrent els carrers, el telèfon, les grans indústries, la cultura més avançada amb la música moderna crearia un impacte en les ments d'aquestes persones. Endemés el contacte amb gent d'unes altres cultures i països crearia una imatge de modernitat i avanç mai no observada en cap capital espanyola. Molts d'ells es comprarien vestits i es farien fotografies per tal de mostrar aquesta modernitat a la família.

Federico Garcia Lorca en el poema «Nueva York» parla de la grandària de la ciutat i ens podem fer una idea de com impactaria la ciutat a persones que pràcticament no havien eixit de l'àmbit rural.

(...) Un río que viene cantando
por los dormitorios de los arrabales,
y es plata, cemento o brisa
en el alba mentida de New York.

Existen las montañas, lo sé.
 Y los anteojos para la sabiduría,
 Lo sé. Pero yo no he venido a ver el cielo.
 Yo he venido para ver la turbia sangre,
 la sangre que lleva las máquinas a las cataratas
 y el espíritu a la lengua de la cobra.
 Todos los días se matan en New York
 cuatro millones de patos,
 cinco millones de cerdos,
 dos mil palomas para el gusto de los agonizantes,
 un millón de vacas,
 un millón de corderos
 y dos millones de gallos
 que dejan los cielos hechos añicos.
 Más vale sollozar afilando la navaja
 o asesinar a los perros
 en las alucinantes cacerías
 que resistir en la madrugada
 los interminables trenes de leche,
 los interminables trenes de sangre,
 y los trenes de rosas maniatadas
 por los comerciantes de perfumes.
 Los patos y las palomas
 y los cerdos y los corderos
 ponen sus gotas de sangre
 debajo de las multiplicaciones;
 y los terribles alaridos de las vacas estrujadas
 llenan de dolor el valle
 donde el Hudson se emborracha con aceite.
 Yo denuncio a toda la gente
 que ignora la otra mitad,

Sala on es feien les
 entrevistes als emi-
 grants en Ellis Is-
 land

la mitad irredimible
 que levanta sus montes de cemento
 donde laten los corazones
 de los animalitos que se olvidan
 y donde caeremos todos
 en la última fiesta de los taladros (...)

6. Els emigrants de Jesús Pobre

6.1 La problemàtica dels emigrants de Jesús Pobre

Moltes vegades no deien que eren de Jesús Pobre, per tant, la cerca és molt més difícil que la dels altres. Hem de mirar en els manifestos, en l'apartat parent o amic, en el lloc d'origen, per a veure que els familiars sí que apareixen a Jesús Pobre. També moltes vegades en el poble de residència no apareix, sinó que el trobem en l'apartat final que és el del lloc de naixement. Moltes vegades el nom del poble també apareix transformat i també dificulta la cerca, en un cas apareix com a Jávea Pobre. El més segur és que falten persones de Jesús Pobre, però amb l'ajuda dels lectors d'aquest text, espere trobar-ne més.

6.2 El emigrants²

Han sigut un total de 16 persones les que vaig trobar fent la cerca dels emigrants. Per tant, de moment, es pot dir que des de Jesús Pobre van eixir 16 persones cap als EUA, totes l'any 1920. El primer emigrant jesuspobrer, Vicent Sastre Simó, apareix en els registres de l'illa d'Ellis a l'abril de 1920. Segons sembla, viatjà a soles, en el vaixell P. Satrústegui que eixí de València. Arribà el 22 d'abril de 1920 al port de Nova York, amb només 17 anys. No era casat i donà com a parent o amic en el lloc de destinació a Miquel Noguera, de qui no donà adreça. El primer grup que eixí de Jesús Pobre fou un de set: Batiste Fornés, Llorenç Fornés, Jaume Escortell, Sebastià Fornés, Vicent Fornés, Antoni Pons i Francesc Artigues. L'arribada a Nova York es va produir el 21 de maig de 1920. Tots eren molt joves, el més vell tenia 32 anys i el més jove 17. Eixiren del port de Cherbourg amb el vaixell Adriàtic, que pertanyia a la White Star Line que tenia la base a Southampton. Dels set, tres eren casats i quatre solters, i tots tenien el mateix parent i amic en el lloc de destinació, excepte Francesc Artigues que tenia son tio Vicent Sanchis a Nova York. La majoria tenien Joan Pons, que estava instal·lat a Manhattan, en el 27 de Cherry Street, en una part anomenada The Lower East Side, als peus del pont

² Gràcies a les cartes que va enviar Llorenç Fornés des dels Estats Units coneixem més emigrants. En les cartes anomena els següents: Antoni el Deniero, Ricard el Peret, Gustinet, Cotna, Miquel del Tio Vicent el Noguera, Vicent el fill de Josep Antoni, Francesc el Terol, Gulletes i Vicent el Pallo.

de Brooklyn. Aquesta adreça era un punt de trobada per a molts emigrants de la Marina. Allí hi havia La Valenciana, un local que era tenda i fonda propietat del veí d'Orba, Joan Pons. En eixa tenda, els immigrants podien comprar roba, tabac, jugar a les cartes i pegar un mos. Un altre servei que oferia La Valenciana era el de rebre la correspondència ja que molts no tenien una residència estable: hi havia una caixa en un racó on es dipositaven les cartes provinents de l'Estat espanyol. El barri de La Valenciana era molt a prop del port d'entrada a Nova York. En aquest barri vivien uns vint mil emigrants de l'Estat espanyol entre bascs, gallecs i valencians en els anys 20; i hi havia diferents comerços d'espanyols en què es reunien i s'ajudaven.

L'altra fornada d'emigrants jesuspobrers que va arribar estava composta per cinc persones, tots homes: Mateu Pons, Angelí Fornés, Lluís Pons, Francesc Costa i Vicent Diego. El més vell tenia 29 anys i el més jove 15, i van eixir del port de Cherbourg el 21 de setembre de 1920. El vaixell que els va conduir a Nova York va ser el Saint Paul, de l'American Line, que feia el trajecte Southampton-Cherbourg-Nova York. Dels cinc, tres eren casats i dos solters, i cadascú tenia un amic a qui dirigir-se. Quasi tots tenien la mateixa adreça com a lloc de destinació, el 63 de Wall Street, encara que amb familiars o amics diferents. Mateu Pons i Angelí Fornés tenien a Vicent Gimena. Francesc Costa i Vicent Diego tenien a Francesc Diego en la mateixa adreça. Finalment, Lluís Pons tenia una altra adreça com a lloc de destinació i un altre amic, d'Albert Costa, que vivia en el 62 Colorado Av. de Bridgeport (Connecticut).

El 6 d'octubre de 1920 arribaria l'últim grup format per tres persones. Segons sembla, el grup estava compost d'un pare i dues filles. Batiste Mulet, Josepa Mulet i Empar Mulet deixaren la mare, Josepa Montfort, a Jesús Pobre i emigraren els tres. El pare, en eixos moments, ja era major, tenia 51 anys i les filles 19 (Josepa) i 15 (Empar). Els tres tenien com a amic en el lloc de destinació a Josep Monjo, que estava instal·lat a Waydwell Street, Newark. Arribaren a Nova York en el vaixell Olympic, propietat de la White Star Line³.

La majoria dels emigrants trobaven feina en la construcció de vies ferroviàries i de carreteres o en fàbriques de perns, passamans, metalls i teixits, alguns també obriren comerços. Pràcticament, tots residien a l'estat de Nova York o en

³ Es tractava d'un dels vaixells germans del Titànic. Amb l'Olympic, es construïren el Britànic i el Titànic, els tres iguals, però dels tres l'únic que no s'afonà mai va ser l'Olympic; com tots sabem, el Titànic ho va fer en el primer viatge i el Britànic, el segon vaixell germà, fou afonat mentre s'utilitzava com a vaixell-hospital durant la Primera Guerra Mundial.

ciutats petites amb indústria tèxtil. El salari mitjà que cobraven en aquell temps era de tres o quatre dòlars diaris, mentre que en l'Estat espanyol era de tres o quatre pessetes. Així, es podia estalviar per tornar amb diners a la maleta i comprar terra o fer front als deutes que es tingueren.

7. Dos Jesuspobrers a Nova York. L'experiència de Sebastià Fornés, Fus, i Llorenç Fornés

Sebastià i Llorenç Fornés eren tio i nebot. Els dos emigraren al mateix temps cap als EUA i arribaren el 21 de maig de 1920 al port de Nova York; però allí, no sabem ben bé com, es separaren. Sebastià tornà al cap d'un any al poble, però Llorenç és quedà als EUA.

7.1 Sebastià Fornés, Fus

Va nàixer l'any 1884 a Pedreguer. Segons la descripció de la cartilla d'identitat, era mitjanament alt, de cabells castanys clars i ulls terrosos clars. També sabem per una recomanació que li fa l'alcalde de Dènia, que no tenia cap antecedent penal i, per tant, podia viatjar a l'estranger. Per la documentació que conservem, sabem que va estar a l'Alger almenys en dos períodes diferents (el més segur és que en foren més). Entre 1911 i 1913 i entre 1913 i 1914 degué passar els hiverns a l'Alger i els estius a Jesús Pobre. Aquests períodes els passà majoritàriament a Rouïba treballant de podador, i sabem que hi estigué en els anys 1911, 1912, 1913 i 1914. Esporàdicament, i quan li faltava la feina, anava a unes altres localitats dels voltants per treballar en altres coses. Aquest fet el sabem perquè havia de comunicar a les autoritats franceses el canvi de residència. En 1912 estigué treballant a la Commune de Birmandreïs. Allí segons indica en el document consultat⁴, treballà de terrasier. Suposadament, aquest ofici seria margenador, ja que la paraula francesa vol dir 'terraplenador', és a dir, qui fa terraplens. Per a fer un terraplé es necessiten fer murs o marges, a més de omplir-lo de terra. L'any 1914 també canvià de residència, el 2 de gener es traslladava de Rouïba a la Commune de Bordy-Menaiel, encara que allí no sabem què va fer. Totes aquestes localitats eren properes a la capital d'Algèria.

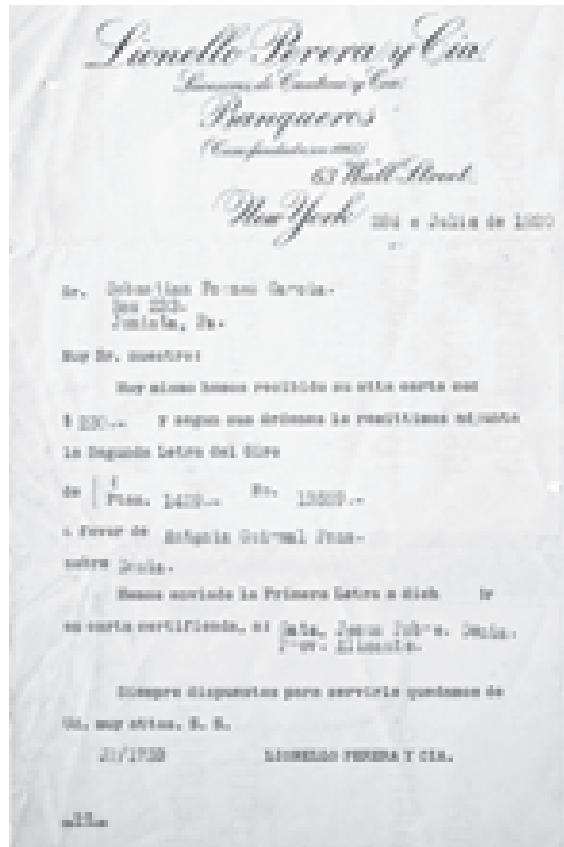
Després de totes aquestes peripècies, Sebastià decidí emigrar als EUA, per a provar sort en un altre lloc. Aquesta decisió degué prendre-la després de sentir rumors que en als EUA els diners es guanyaven fàcilment, com passa en totes les històries d'emigrants. Primer que tot, calia arreglar els papers, procés llarg i costós que durava un temps. Sebastià obtingué la cartilla d'identitat del Consell

⁴ Es tracta d'una espècie de visat expedit pel consolat francès on es diu on residirà i de que treballarà. Actualment està en procés de catalogació, igual que altres documents utilitzats, en l'Arxiu Municipal de Dènia.

Superior de l'Emigració el 4 de març de 1920⁵. El mateix dia, obtenia un document que certificava la bona conducta i que no havia comés cap crim, la qual cosa servia perquè li expediren el passaport, que obtingué el 15 d'abril de 1920. Quatre anys abans havia rebut la llicència de l'exèrcit que l'autoritzava a desplaçar-se on volguera, aquest document es donava per evitar possibles desercions, cal recordar que estaven en plena Guerra del Rif. La llicència es donava al cap de 12 anys de pertànyer a l'exèrcit i haver fet el servei militar. Qui portava un aquest document, quedava lliure de sospita.

Immediatament, junt amb el nebot, comença aquest periple que el portaria a Nova York al cap d'un mes aproximadament. No sabem exactament quan va eixir de Jesús Pobre, però sabem que el dia 23 d'abril estava a València, segons posa en la documentació⁶. D'allí agafà un tren cap a Hendaia on arribava el dia 8 de maig de 1920 i per on entrava a França. Junt amb ell viatjaven el nebot i uns altres sis jesuspobrers que anaven en el mateix vaixell que ell; segurament també hi anirien més persones de la Marina. Després de recórrer la distància tan llarga entre Hendaia i Cherbourg en 4 dies, segurament en tren, arribarien al port d'eixida. El dia 12 de maig de 1920

embarcava en el vaixell Adriàtic cap a Nova York amb el poc equipatge i es dirigia, segurament, cap l'adreça que apareixia en el manifest d'arribada a l'illa d'Ellis, el 27 de Cherry Street, New York. En aquesta adreça com s'ha dit abans, hi havia la fonda La Valenciana on establiria els primers contactes per a trobar feina. Junt amb ell portava un paper amb una adreça i un nom escrit, 62 Colorado Ave. Bridgeport Connecticut, Albert Costa. Segu-

⁵ Aquesta cartilla era, igual que el passaport, un document necessari per a poder emigrar.

⁶ El document en qüestió és el seu passaport. Aquest document també està en procés de catalogació en l'Arxiu Municipal de Dènia.

rament, eixa devia ser la primera destinació, el primer lloc de residència i el primer lloc on treballaria. Per eixa època hi havia a Bridgeport dues grans empreses, la Union Metallic Cartridge Company, una fàbrica metal·lúrgica, i la Remington U.M.C., d'armes.

A partir d'aquest punt és una incògnita què va fer durant l'any que va estar als EUA. El que sí que sabem és que va estar treballant de valent i estalviant molt ja que el dia 28 de juliol de 1920 envia per mitjà del banc Lionello Perera & Co., establert en el 63 de Wall Street, Nova York, 230 dòlars (1429 ptes.) a la muller Antònia Grimalt Pons. Sembla estrany que enviara tants diners, perquè en eixos anys als EUA entraven en una mini crisi que seria un avís de la de 1929. Segons el gir que va efectuar en aquest pagament, l'adreça de Sebastià en aquells moments era Box 233 Juniata P.A. Segurament, correspondria al comtat de Juniata a Pennsylvania, allí pot ser treballaria en una siderúrgica anomenada Bethlehem Steel, on van treballar molts valencians.

Al cap de quasi un any d'estar als EUA, decideix tornar a casa, segurament espentat per la crisi econòmica i les poques possibilitats de futur. L'abril de 1921 torna cap a casa, arriba el 15 d'abril de 1921 al port de Southampton i, suposadament, arribaria a casa cap a finals d'abril després d'un trajecte llarg i cansat, en què molts dels somnis de riquesa es quedarien pel camí. Les esperances d'una vida millor es veien truncades per una crisi econòmica que no deixaria més eixida que tornar a casa. Quan arriba, Sebastià anava ben abillat amb el vestit i les sabates ben posades, pareixa un senyor. Però en el moment en què es llevà les sabates només quedava el coll del calcetí amb la planta del peu al descobert. Això provoca moltes rialles entre la família. Aquesta anècdota fa veure les condicions en què arribaren molts emigrants⁷.

Així i tot, segons ens conta la filla Teresa Fornés, amb els diners que va aconseguir arreplegar durant l'estada a Nova York va comprar un bancal a les Valls, que solucionaria els problemes econòmics de la família durant un temps, i arribà a aconseguir comprar una casa al tossalet dels Molins uns anys després. Així l'esforç es veuria recompensat, encara que no tornaria a emigrar més ni als EUA ni a l'Alger.

7.2 Llorenç Fornés

Llorenç va nàixer el 29 d'abril de 1901 en Jesús Pobre. Seguí el mateix camí que son tio fins a arribar als Estats Units. Allí, com ja he dit abans, es separaren. No sabem ben bé què va passar però no van seguir el mateix camí. La raó principal per la qual va emigrar va ser que volia evitar el servei militar. Aquesta causa, com ja he comentat abans, era molt freqüent entre els joves. A tot això, s'hi afegia que,

⁷ L'anècdota ens la conta el seu nét Pep Fornés.

a ell, en un principi, no li tocava anar-hi però un altre jove de Gata, més ric, va pagar una quota per la qual es podia quedar exempt del servei militar; i l'elegit per anar com a substitut fou Llorenç.

La primera feina que va trobar fou en un restaurant que dos de Gata, que ell anomena Coloma i Julian, compraren. Allí li donaven de menjar i beure i al mateix temps cobrava un poquet⁸. Després començaria a treballar en una fàbrica de discs de vinil, a Bridgeport. Aquesta factoria, anomenada RCA Victor Records, produïa discs de 78 r.p.m. Allí supervisava els discs en la cadena de muntatge i llevava els que tenien algun error. Estigué treballant menys d'un any. En eixe temps va enviar 120 dòlars a son pare, Francesc Fornès Sala. Això passava el 29 de novembre de 1920, després d'això aniria a un altre lloc. En la carta que envia als pares el dia 20 de novembre de 1920 diu:

«Les mando vale de 889 pesetas que hiran a cobrar a casa de Julian Monfort e Hijos en Gata yo les mando esto porque ahora no los necesito, y para evitar varias charradas»...⁹

Com tots els immigrants havien d'estar registrats en el consolat més proper a la residència oficial, Llorenç es registra en el consolat d'Espanya a Filadèlfia. Tenia 20 anys i residia a Cinderella, que era un poblet miner molt a prop d'un altre anomenat Aflex. Així va estar treballant en unes mines de carbó a les muntanyes Allegheny, a la cordillera dels Apalatxes. L'empresa per a què treballava s'anomenava Leckie Smokeles Coal Company. Allí, els companys americans li tragueren el malnom de Lon, això era una cosa habitual ja que els era difícil pronunciar els noms estrangers. A Aflex, Llorenç conegué una xica anomenada Matilda, a qui tots anomenaven Tildy. L'enviaren allí quan tenia 15 anys per ajudar son tio i sa tia en la pensió que regentaven i cuidar els fills de la parella. Aquesta xica molt prompte es convertiria en la seua muller. Així, quatre anys després d'haver arribat als EUA es casava amb Tildy l'1 de setembre de 1924. La primera filla, Adeline, naixeria el 20 de juliol de 1925 i el 1 de desembre de 1927, tres anys després naixeria el fill William Lorenzo.

Per aquests anys, la crisi que fou el precedent de la de 1929 començava a notar-se i en una de les cartes de Llorenç als pares diu:

«...hubiera embarcado para esa y bien, no estaria aquí sufriendo esta crisis que esta pasando ahora...

Muchas veces pienso... escuchar a nadie y irme con el tio Sebastian pues yo seria quien estaria en compañía de ustedes.»

En aquesta carta es lamentava de la crisi però sabia que no podia tornar per no haver complit el servei militar i tindre por que el tancaren a la presó. En aquells anys va anar passant com va poder,

⁸ Aquestes dades apareixen en una carta que escriu als pares el 20 de novembre de 1920.

⁹ conservat els errors gramaticals de la carta.

treballant en diferents llocs.

Un any després de nàixer el fill, al desembre de 1928, Llorenç i la família es traslladen a la localitat d'Anjean a Virgínia de l'Oest. Allí segueix treballant per a la Leckies Smokeles Coal Co. però apuja de nivell i es converteix en supervisor de miners i mecànic de l'equipament. Llorenç no deixa de banda la formació i començà a aprendre anglés per correspondència. A més de l'idioma, també aprengué mecànica per correspondència i obtingué el títol de mecànica del Franklin Institute. Durant aquest temps, Llorenç aconsegueix estalviar prou per a comprar-se un cotxe, un Pontiac 1928. A principis de la dècada dels 30, començà a estudiar per a fer l'examen de ciutadania americana i rebre la nacionalitat. Uns anys després, en 1937 es converteix en ciutadà americà en el jutjat de Greenbrier County a Lewisburg (Virgínia de l'Oest).

En 1939, Llorenç decideix emprendre una altra aventura i compra una granja a Virgínia i segueix treballant en la mineria per a pagar-la. En 1942 troba feina a Virgínia i deixa la mineria per a dedicar-se a treballar en una fàbrica de pólvora, la Hercules Powder Co. Allí treballaria en la secció d'àcids i després de sis anys arribaria a ser supervisor de la secció amb 120 homes a càrrec. Després de molts anys treballant en l'empresa es jubilà el 30 d'abril de 1966.

Un any abans viatjà a Jesús Pobre per a retrobar-se amb son tio Sebastià i amb la família.

8. Fonts

8.1 Fonts bibliogràfiques

COSTA, J. (1977) El Marquesat de Dénia: estudio geográfico, Universitat de València.

GARCIA, F. (1994) Poeta en Nueva York, edició Maria Clementa Millán, Càtedra.

MARTÍ, À. E. (2009) «Apropament a la història de Jesús Pobre en el s.XX», Llibre de festes de Jesús Pobre 2009, p. 34-37.

MORELL, T. (2006) «Vincles dels pobles de la Marina Alta i el fenomen de l'emigració de la gent de Benissa als EEUU (1913-1920)», Llibre de festes de Benissa., p. 56-62.

PERIS, J. (2005) Mis largos años de vida, memoria de Juan Peris Alemany. Ed. Club Universitario i Ajuntament d'Orba.

SANTACREU, J. M. (2008) L'emigració de les Marines i les comarques dels voltants a principis del segle XX: Causes i destinacions. Conferència llegida.

8.2 Documentació de Sebastià i Llorenç Fornés.

Documents personals de Sebastià Fornés. La documentació esta en procés de catalogació en l'Arxiu Municipal de Dénia.

La informació sobre Llorenç Fornés la vaig obtindre del seu fill William Lorenzo Fornés, que en va donar per escrit unes memòries del seu pare.

Cartes de Llorenç Fornés als pares. Les cartes les conserven les seves nebodes Paquita Costa i Maria Rosa Costa.

8.3 Fonts electròniques

<http://a:bridgeport.ct.us/history.aspx>

www.ellisland.org

www.titanic-whitestarships.com

www.theshiplist.com